

ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЯК СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ: ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПІДГОТОВКИ ДО ДІЙ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ (ОПЕРАТИВНОЇ) ДІЯЛЬНОСТІ

FORMATION OF CRITICAL THINKING AS A COMPONENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE OFFICERS: PEDAGOGICAL ASPECTS OF PREPARATION FOR ACTIONS IN EXTREME CONDITIONS OF SERVICE-AND-COMBAT (OPERATIONAL) ACTIVITY

УДК 378.016:159.953.2:355.01

DOI <https://doi.org/10.32782/ip/94.24>

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Бугрій С.В.,

orcid.org/0009-0007-8140-1322

канд. пед. наук,

заступник начальника кафедри фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту Київського інституту Національної гвардії України

Марков О.В.,

orcid.org/0000-0002-0481-0604

канд. тех. наук, доцент,

заступник начальника кафедри вогневої підготовки

Навчально-наукового інституту логістики Національної академії Національної гвардії України

Ярещенко О.А.,

orcid.org/0000-0002-2475-7572

канд. наук з фіз. вих. та спорту, доцент,

доцент кафедри фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту Київського інституту Національної гвардії України

Дрібноход Д.А.,

orcid.org/0009-0008-8082-1066

ст. викладач кафедри забезпечення державної безпеки

Навчально-наукового інституту забезпечення державної безпеки Національної академії Національної гвардії України

Хацяк О.В.,

orcid.org/0000-0002-4166-9099

заслужений тренер України,

начальник кафедри фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту – начальник фізичної підготовки і спорту Київського інституту Національної гвардії України

У статті розкрито актуальність формування критичного мислення як інтегральної складової професійної компетентності майбутніх офіцерів Національної гвардії України в умовах сучасних гібридних загроз, швидких змін оперативно-тактичної обстановки та інформаційного перевантаження.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та розробці організаційно-педагогічних умов формування критичного мислення майбутніх офіцерів у змодельованих екстремальних умовах службово-бойової (оперативної) діяльності.

В процесі дослідно-аналітичної роботи застосовано комплекс теоретичних методів: аналіз та синтез наукових джерел, структурно-функціональний аналіз, педагогічне моделювання, системно-діяльнісне проєктування, концептуалізація та порівняльно-зіставний аналіз.

Концептуалізовано критичне мислення як чотирикомпонентну інтегративну якість: когнітивний (аналіз, синтез, прогнозування), операційно-діяльнісний (адаптивне прийняття рішень), рефлексивний (самоаналіз, корекція стратегій) та мотиваційно-ціннісний (професійна відповідальність, етичне ставлення до ризику) аспекти. Обґрунтовано комплекс організаційно-педагогічних умов, що включає інтегративне проєктування дисциплін блоку «бойової підготовки» на основі полізадачних сценаріїв, створення динамічного навчального середовища з елементами контрольованої екстремальності, системний рефлексивно-діагностичний супровід через структурований дебрифінг, залучення практично-орієнтованого освітнього простору шляхом міждисциплінарної взаємодії.

Розроблено матрицю відповідності умов компонентам критичного мислення та діагностичним індикаторам, що забезпечує вимірюваність результатів. Результати дослідження створюють науково-методичне підґрунтя для інтеграції запропонованих умов в освітній процес вищих військових навчальних закладів, забезпечуючи цілеспрямований розвиток критичного мислення майбутніх офіцерів для ефективних дій в умовах невизначеності, дефіциту часу та загрози.

Ключові слова: екстремальні умови, критичне мислення, майбутні офіцери, педагогічне моделювання, педагогічні умови,

професійна компетентність, професійна освіта.

The article substantiates the pressing necessity to develop critical thinking as an integral component of the professional competence of future National Guard of Ukraine officers amid contemporary hybrid threats, rapid shifts in the operational-tactical landscape, and escalating information overload.

The research aims to theoretically justify and systematically design organizational and pedagogical conditions for fostering critical thinking among future officers within simulated extreme conditions of service-and-combat (operational) activity.

Methodologically, the study employs a suite of theoretical approaches, including analysis and synthesis of scholarly literature, structural-functional analysis, pedagogical modeling, systemic-activity design, conceptualization, and comparative assessment.

Critical thinking is conceptualized as a four-dimensional integrative quality encompassing cognitive (analysis, synthesis, forecasting), operational-activity (adaptive decision-making), reflexive (self-assessment, strategy correction), and motivational-value (professional responsibility, ethically grounded risk evaluation) components. A comprehensive framework of organizational and pedagogical conditions is substantiated, comprising integrative curriculum design across combat training disciplines based on complex multi-task scenarios, establishment of a dynamic learning environment featuring controlled extreme conditions, systematic reflexive-diagnostic support through structured debriefing, and integration of a practice-oriented educational space via interdisciplinary collaboration.

An alignment matrix linking these conditions to critical thinking components and diagnostic indicators is developed to ensure measurable learning outcomes. The findings establish a scientific and methodological foundation for embedding the proposed conditions into military higher education curricula, thereby enabling targeted development of officers' critical thinking for effective performance under uncertainty, time constraints, and operational threats.

Key words: extreme conditions, critical thinking, future officers, pedagogical modeling, pedagogical conditions, professional competence, professional education.

Постановка проблеми. Сучасні загрози національній безпеці України, які формуються під впливом гібридних викликів, швидкоплинних змін оперативно-тактичної ситуації та зростаючого

інформаційного навантаження, обумовлюють якісно нові вимоги до професійної підготовленості та службово-бойової (оперативної) діяльності військовослужбовців Національної гвардії України.

На сучасному етапі підрозділи Національної гвардії України (НГУ) виконують широкий спектр службово-бойових (оперативних) завдань, серед яких основними є: відсіч збройній агресії, забезпечення громадського порядку, реалізація контрдиверсійних заходів, участь у миротворчих операціях та ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій.

Визначальною особливістю цих завдань є високий ступінь невизначеності, дефіцит часу для ухвалення рішень, наявність супровідних стрес-факторів та необхідність миттєвої адаптації до змін оперативного середовища. У таких обставинах традиційні алгоритмізовані підходи до підготовки майбутніх офіцерів втрачають свою ефективність, поступаючись місцем потребі у формуванні здатності до самостійного аналізу ситуації, оцінки ризиків, прогнозування наслідків та ухвалення обґрунтованих рішень в умовах інформаційної асиметрії. Саме ці функції становлять сутнісне ядро критичного мислення, яке в сучасних реаліях перестає бути загальнонавчальною навичкою і трансформується у стратегічний ресурс професійного виживання та тактичної (оперативної) ефективності.

Попри широке визнання ролі критичного мислення у сучасній педагогічній науці, його інтеграція у систему фахової підготовки майбутніх офіцерів Національної гвардії України залишається фрагментарною. Аналіз навчально-методичного забезпечення та практик викладання дисциплін блоку «бойової підготовки» свідчить про домінування репродуктивних методів навчання, орієнтованих на засвоєння нормативних алгоритмів дій. Такий підхід, безумовно, необхідний для формування базових професійних умінь, проте не забезпечує розвитку когнітивної гнучкості, здатності до рефлексивного осмислення нестандартних ситуацій та побудови індивідуальних стратегій поведінки в умовах, що виходять за межі типових навчальних сценаріїв.

У зазначених умовах виникає суперечність між об'єктивною потребою сучасної оборони України в офіцерах, здатних до автономного критичного аналізу та швидкого прийняття рішень в екстремальних умовах, та недостатньою розробленістю організаційно-педагогічного механізму, здатного цілеспрямовано формувати зазначену якість у процесі підготовки курсантів.

Додаткове ускладнення полягає у специфіці моделювання екстремальних умов службово-бойової діяльності. Імітація реальних загроз у навчальному процесі вимагає не лише технічного оснащення полігонів чи використання симуляторів, а й педагогічно вивіреної архітектури навчальних ситуацій, які б активізували критичне мислення через поєднання когнітивного навантаження, емоційно-вольової напруги та необхідності

командної взаємодії. Наявні дослідження у галузі військової педагогіки переважно зосереджені на психологічній стійкості, фізичній підготовці або тактичних навичках окремо, тоді як системне бачення критичного мислення як інтегративного компонента професійної компетентності, що формується через спеціально організоване педагогічне середовище, залишається недостатньо висвітленим. Зокрема, відсутні науково обґрунтовані рекомендації щодо вибору, комбінації та послідовності застосування організаційно-педагогічних умов, здатних трансформувати навчальний процес у простір розвитку критичного мислення майбутніх офіцерів НГУ.

Виявлені суперечності та наявні прогалини в науковому знанні актуалізують потребу у комплексному дослідженні, зорієнтованому на усунення дисбалансу між концептуальним визнанням ролі критичного мислення у професійній підготовці майбутніх офіцерів і недостатньою розробленістю педагогічного інструментарію його цілеспрямованого формування. У цьому аспекті наукова проблема полягає в ідентифікації, теоретико-методологічному обґрунтуванні та дослідно-експериментальній перевірці сукупності організаційно-педагогічних умов, здатних забезпечити поетапний і системний розвиток критичного мислення як інтегрального компонента професійної компетентності майбутніх офіцерів у процесі їхньої підготовки до дій у змодельованих екстремальних умовах службово-бойової (оперативної) діяльності (СБОД). Розв'язання окресленої проблеми створює підґрунтя для переходу від епізодичного використання окремих інтерактивних методів до проектування цілісної педагогічної системи, адаптованої до особливостей підготовки майбутніх офіцерів НГУ в умовах сучасного безпекового середовища.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема розвитку критичного мислення у розрізі професійної підготовки представників інституцій сектору безпеки і оборони України перебуває у фокусі наукових розвідок упродовж останнього десятиліття. У сучасній педагогічній науці теоретико-методологічні засади формування критичного мислення розкрито в працях дослідників: О. Хацаюка, О. Коломойця, В. Гогоця та ін. [1], Д. Кисленка [2], де ця категорія розглядається як інтегративна якість, що поєднує когнітивні, рефлексивні та комунікативні компоненти.

У системі вищої військової освіти акцент зміщено з загальнодидактичного підходу до прикладного застосування критичного аналізу під час прийняття рішень у тактичній ланці. Дослідники: В. Селюк [3], Н. Ігодзь [4] підкреслюють, що критичне мислення офіцера відрізняється від академічного аналітичного мислення своєю орієнтацією на дію, обмеженням у часі та необхідністю

врахування ймовірнісних ризиків в умовах інформаційної невизначеності.

Зарубіжні студії: J. Smith, M. Rodriguez [5], L. Thompson, K. Andersson [6], також підтверджують трансформацію освітніх парадигм у бік розвитку адаптивної когнітивної гнучкості, проте переважно зосереджені на досвіді країн-партнерів блоку НАТО, що не завжди корелює зі специфікою завдань покладених на НГУ й інші інституції сектору безпеки і оборони України (СБОУ).

Актуальні питання структуризації професійної компетентності майбутніх офіцерів детально висвітлено у наукових працях: В. Лазаренка, О. Дубасенюка [7], С. Гончаренко, О. Шевченка [8], де вона трактується як багаторівнева система, що включає мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний та рефлексивний блоки. У дослідженнях: В. Ткаченка, Л. Савченко [9], О. Мельника, І. Ковальчука [10], присвячених підготовці майбутніх офіцерів НГУ, особливу увагу приділено формуванню тактико-правових знань, навичок керування підрозділом та психологічної стійкості. Водночас критичне мислення нерідко виступає лише супутнім елементом або розглядається в межах загальної інтелектуальної підготовки, без чіткої інтеграції в алгоритми СБОД. Відсутність єдиного підходу до визначення місця критичного мислення в структурі компетентності офіцера НГУ ускладнює проектування цілеспрямованого педагогічного впливу та діагностики результатів навчання.

Окремий науковий напрям: П. Кравчук, О. Лисенко [11], О. Бондаренко, В. Сидоренко [12], стосується педагогічного моделювання екстремальних умов у підготовці військовослужбовців різних категорій. Аналіз сучасних освітніх практик засвідчує активне впровадження імітаційних технологій: кейс-методів, тактико-штабних навчань, віртуальних симуляторів та польових тренінгів із елементами стрес-імітації. Дослідники: О. Хацаюк, С. Гиренко, Д. Ванюк та ін. [13], В. Овчаренко, В. Клішин, А. Махобей та ін. [14], обґрунтовують, що моделювання наближених до реальних ситуацій умов СБОД дозволяє активізувати емоційно-вольову сферу представників досліджуваної категорії та перевірити їхню готовність до дій у нестандартних (екстремальних) умовах. Проте у переважній більшості публікацій акцент робиться на техніко-методичному забезпеченні симуляцій або оцінці тактичних навичок, тоді як педагогічний механізм перетворення змодельованого досвіду на інструмент розвитку критичного мислення залишається фрагментарно описаним. Зокрема, не достатньо досліджено, як саме структурувати навчальні сценарії, щоб вони стимулювали не лише виконання алгоритму, а й самостійний аналіз змінної обстановки, оцінку альтернатив та рефлексію помилок.

Важливим аспектом є визначення організаційно-педагогічних умов, які забезпечують ефективність цього процесу. У науково-методичній літературі (І. Гончар, С. Таран [15], В. Шеремет, О. Коваленко [16]) умови розглядаються як сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів і матеріально-технічного забезпечення, а також суб'єктно-об'єктних взаємодій, спрямованих на досягнення дидактичної мети.

Дослідження у галузі військової педагогіки: О. Хацаюка, С. Мердова, В. Сирмаміїха та ін. [17], М. Козяра, О. Маслія, Н. Маланюка [18], демонструють позитивний вплив міждисциплінарної інтеграції, проблемного навчання та рефлексивного супроводу на розвиток самостійності курсантів і курсанток вищих військових навчальних закладів. Водночас відсутні системні розробки, які б поєднували ці умови в єдиний комплекс, адаптований саме до підготовки офіцерів НГУ, з урахуванням специфіки їхньої СБОД в умовах гібридних загроз. Більшість наявних методичних рекомендацій мають універсальний характер або стосуються окремих дисциплін, що унеможливає їх пряме застосування для цілісного формування критичного мислення як складової професійної компетентності.

Узагальнення наукових джерел дозволяє констатувати, що попри значний прогрес у теорії критичного мислення, компетентнісному підході у військовій освіті та впровадженні імітаційних технологій, залишається невирішеною проблема науково-обґрунтованого проектування організаційно-педагогічних умов формування критичного мислення майбутніх офіцерів НГУ у змодельованих екстремальних умовах СБОД. Суперечність між потребами сучасної оборони в офіцерах із високим рівнем критичної аналітики та відсутністю цілісної педагогічної системи, здатної трансформувати навчальне моделювання в інструмент розвитку компетентнісного мислення, зумовлює актуальність та наукову новизну даного дослідження.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значний теоретичний і практичний доробок у галузі розвитку критичного мислення та компетентнісного підходу у військовій освіті, загальна проблема підготовки майбутніх офіцерів до дій в екстремальних умовах СБОД містить низку фрагментів, що залишаються науково неокресленими. Насамперед, відсутнє цілісне бачення критичного мислення як структурно визначеного компонента професійної компетентності саме майбутніх офіцерів НГУ, адаптованого до оперативної специфіки їхньої СБОД. Більшість існуючих розвідок зосереджено на загальних дидактичних аспектах або окремих психологічних механізмах подолання стресу, тоді як організаційно-педагогічний

інструментарій трансформації навчального процесу в середовище розвитку критичної аналітики залишається не розробленим. Не вирішеною є також проблема наукового обґрунтування та практичного проектування системи організаційно-педагогічних умов, здатних забезпечити цілеспрямоване формування зазначеної якості у змодельованих екстремальних умовах СБОД. Відсутні узгоджені критеріальні моделі, діагностичні процедури та методичні алгоритми інтеграції критичного мислення у блок дисциплін блоку «бойової підготовки» представників досліджуваної категорії. Унаслідок цього виникає стійкий розрив між теоретичним визнанням пріоритетності критичного мислення для ефективного прийняття рішень у кризових ситуаціях та реальною освітньою практикою, де переважають репродуктивні форми навчання. Саме окреслені наукові прогалини репрезентують ту частину загальної проблематики, яка й надалі залишається недостатньо розв'язаною та потребує цілісного теоретико-методологічного осмислення й дослідно-експериментальної перевірки.

Мета статті. Головною метою дослідження є теоретичне обґрунтування та розробка організаційно-педагогічних умов формування критичного мислення майбутніх офіцерів Національної гвардії України у змодельованих екстремальних умовах службово-бойової (операційної) діяльності.

У межах теоретичного етапу дослідження застосовано комплекс сучасних наукових методів, кожен з яких орієнтований на вирішення конкретних завдань концептуалізації, структурування та проектування педагогічної системи. Їхнє доцільне поєднання забезпечило перехід від фрагментарного осмислення проблеми до побудови цілісної теоретичної моделі формування критичного мислення майбутніх офіцерів НГУ.

Теоретичний аналіз та синтез наукових джерел використано для деконструкції сучасних наукових підходів до розуміння сутності критичного мислення, його структурних компонентів та місця у професійній компетентності військових фахівців. Синтез отриманих даних дозволив виявити конвергентні риси та специфічні відмінності у трактуванні критичної аналітики в умовах екстремальної СБОД, що стало підґрунтям для формування авторського розуміння цієї категорії у напрямі підготовки офіцерських кадрів для НГУ.

Структурно-функціональний аналіз застосовано для визначення внутрішньої архітектури професійної компетентності представників досліджуваної категорії та виявлення функціональної ролі критичного мислення як інтегративного механізму прийняття рішень. Метод дозволив виокремити когнітивний, операційно-діяльнісний, рефлексивний та мотиваційно-ціннісний компоненти,

визначити їхні взаємозв'язки та функціональне навантаження у змодельованих екстремальних умовах СБОД, що унеможливило їх розгляд ізольовано від дисциплін блоку «бойової підготовки».

Педагогічне моделювання виступило домінуючим інструментом концептуалізації організаційно-педагогічних умов. Шляхом абстрагування від другорядних факторів та формалізації сутнісних зв'язків побудовано теоретичну модель навчального середовища, у якому змодельовані екстремальні умови СБОД трансформуються з імітаційного інструменту в каталізатор розвитку критичного мислення курсантів і курсанток вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ) НГУ. Моделювання дозволило візуалізувати взаємодію суб'єктів освітнього процесу, змістових модулів та діагностичних процедур у єдиній системі.

Концептуалізація та термінологічна конкретизація використано для уточнення наукового апарату дослідження, зокрема понять «педагогічне моделювання екстремальних умов», «організаційно-педагогічні умови формування критичного мислення», «готовність майбутнього офіцера НГУ до дій в умовах невизначеності». Цей метод забезпечив термінологічну уніфікацію, відокремлення наукової дефініції від побутового вжитку та відповідність сучасним вимогам галузевих стандартів вищої військової освіти.

Системно-діяльнісний метод проектування застосовано для інтеграції виокремлених компонентів, змістових модулів та педагогічних технологій у цілісний комплекс організаційно-педагогічних умов. Метод дозволив обґрунтувати послідовність, взаємодоповнюваність та синергетичний ефект запропонованих умов, забезпечивши їхню операціоналізацію для подальшого емпіричного апробування та адаптації до навчальних планів ВВНЗ НГУ (інституцій СБОУ).

Порівняльно-зіставний аналіз використано для зіставлення традиційних алгоритмізованих підходів до тактичної підготовки майбутніх офіцерів із компетентнісно-орієнтованими практиками, що базуються на розвитку критичного мислення. Виявлення переваг та обмежень кожного підходу дозволило аргументувати необхідність переходу до педагогічно спроектованого моделювання екстремальних умов як основного засобу формування професійної компетентності майбутніх офіцерів НГУ.

Застосування зазначеного методологічного інструментарію забезпечило теоретичну цілісність дослідження, дозволило перейти від дескриптивного опису педагогічних практик до побудови обґрунтованої концептуальної моделі та підготувало методологічне підґрунтя для емпіричної перевірки ефективності розроблених організаційно-педагогічних умов.

Виклад основного матеріалу дослідження. Блок дисциплін «бойової підготовки» у ВВНЗ НГУ (інституцій СБОУ) виступає методологічним і змістовним стрижнем формування професійної компетентності майбутніх офіцерів НГУ. До його ядра входять вогнева, тактична, фізична та домедична підготовка, кожна з яких у традиційній дидактиці нерідко реалізується фрагментарно, з акцентом на відпрацювання нормативів, механічне запам'ятовування алгоритмів та ізольовану оцінку виконання вправ. Сучасна СБОУ, зумовлена гібридним характером загроз, високою щільністю інформаційних потоків, дефіцитом часу для прийняття рішень та необхідністю діяти в умовах тактичної невизначеності, вимагає принципової трансформації цього підходу. Критичне мислення у даному аспекті перестає бути абстрактною інтелектуальною навичкою та трансформується у стратегічний когнітивний інтегратор. Саме воно дозволяє офіцеру не лише відтворювати заучені схеми, а й аналізувати динаміку обстановки, зіставляти конфліктуючі пріоритети, оцінювати ймовірнісні ризики, адаптувати тактичні рішення в режимі реального часу та нести відповідальність за їх наслідки. Переорієнтація викладання дисциплін блоку «бойової підготовки» («БП»)

з репродуктивно-нормативного на проблемно-діяльнісний та компетентісно-орієнтований формат стає не лише дидактичним завданням, а імперативом підготовки офіцерських кадрів до дій в екстремальних умовах СБОУ.

Відповідно до мети дослідження, на основі системно-діяльнісного підходу, аналізу сучасних педагогічних практик ВВНЗ та вимог стандартів щодо розвитку когнітивної гнучкості особового складу, розроблено комплекс організаційно-педагогічних умов, спрямованих на цілеспрямоване формування критичного мислення майбутніх офіцерів НГУ (табл. 1).

У структурі цього комплексу критичне мислення розглядається як інтегративна якість, що включає чотири взаємопов'язані компоненти: когнітивний (аналіз, синтез, оцінка інформації, прогнозування наслідків), операційно-діяльнісний (вміння приймати рішення в умовах обмеженого часу, адаптувати алгоритми, керувати ресурсами підрозділу), рефлексивний (самоаналіз, ідентифікація когнітивних упереджень, корекція дій після виконання завдань) та мотиваційно-ціннісний (професійна відповідальність, готовність до автономних дій, ціннісне ставлення до ризику, безпеки та етичних норм у конфліктних ситуаціях).

Таблиця 1

Організаційно-педагогічні умови формування критичного мислення майбутніх офіцерів НГУ у змодельованих екстремальних умовах СБОУ

Організаційно-педагогічна умова	Змістовний компонент	Методичний інструментарій та педагогічний механізм	Інтеграція з дисциплінами бойового блоку	Вплив на компоненти критичного мислення
1	2	3	4	5
1. Інтегративне проєктування змісту дисциплін бойового блоку «БП» на основі комплексних тактико-спеціальних сценаріїв	Синтез вогневої, тактичної, фізичної та домедичної підготовки в єдині навчальні модулі через призму функцій покладених на НГУ	Модульно-сценарний підхід; розробка полізадачних навчальних одиниць; узгодження РПНД; формування міжпредметних зв'язків на рівні календарно-тематичних планів	Тактичний маневр реалізується одночасно з відпрацюванням нормативів вогневого ураження, подоланням штучних та природних перешкод та наданням домедичної допомоги, що вимагає постійного перерозподілу уваги та ресурсів	Активізує когнітивний компонент: розвиває уміння аналізувати складні системи, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, прогнозувати наслідки рішень у багатомірному середовищі
2. Створення динамічного навчального середовища з елементами контрольованої екстремальності	Моделювання факторів оперативної невизначеності, дефіциту часу, інформаційного шуму та раптової зміни тактичної обстановки	Тактико-штабні навчання зі змінними сценаріями; польові виходи з імітацією стрес-факторів; тренажерні комплекси; кейси з обмеженим часом реакції; введення «несподіваних» ввідних під час виконання вправ (відпрацювання нормативів з бойової підготовки)	Вогнева підготовка адаптується до стресового впливу, тактичні рішення приймаються за умов неповних даних, фізичні навантаження інтегруються у фази виконання завдань, домедичні маніпуляції відпрацьовуються в умовах дефіциту часу на фоні значного психофізіологічного навантаження	Розвиває прогностично-адаптивний (операційно-діяльнісний) компонент: формує когнітивну гнучкість, здатність до оперативної оцінки ризиків, побудови альтернативних сценаріїв дій та відмови від шаблонного мислення

1	2	3	4	5
3. Системний рефлексивно-діагностичний супровід навчально-бойової діяльності майбутніх офіцерів	Структуроване осмислення емпіричного досвіду, ідентифікація когнітивних упереджень, корекція мисленнєвих стратегій після виконання завдань за призначенням	Обов'язковий дебрі-фінг; рефлексивні карти самоаналізу; відеофіксація дій із подальшим розбором; самодіагностичні опитувальники; індивідуальні та групові консультації з НПП (ПП)	Аналіз ефективності вогневого контакту, тактичних маневрів, фізичних рішень та медичних втручань переводить виконання нормативів у площину усвідомленого досвіду, де помилка розглядається як навчальний ресурс	Закріплює рефлексивний компонент: розвиває метапізнання, критичну самооцінку, здатність до самокорекції, усвідомленого переносу отриманих навичок у нові умови СБОД
Залучення практично-орієнтованого освітнього простору через міждисциплінарну взаємодію суб'єктів підготовки	Синхронізація зусиль викладачів ВВНЗ, інструкторів бойової і спеціальної підготовки та діючих офіцерів НГУ з бойовим досвідом для автентифікації освітнього процесу	Спільні тактичні ігри; розбір реальних оперативних епізодів; менторинг; інтеграція актуальних аналітичних зведень у навчальні сценарії; валідація методик діючими командами підрозділів	Теоретичні основи бойових дисциплін поєднуються з практичними кейсами, навчальні ситуації адаптуються під реальні тактико-правові обмеження діяльності НГУ, що підвищує фахову релевантність вправ	Формує мотиваційно-ціннісний компонент: підвищує професійну відповідальність, розвиває критичне ставлення до інформації, стимулює пошук нестандартних рішень та готовність до автономних дій в умовах загрози

Формування кожного з них вимагає спеціально спроектованого освітнього середовища, де навчальні ситуації моделюють реальні виклики СБОД, а педагогічний супровід забезпечує перехід від емпіричного досвіду до усвідомленої компетентності.

Першою важливою умовою виступає інтегративне проектування змісту дисциплін блоку «бойової підготовки» на основі комплексних тактико-спеціальних сценаріїв. Замість фрагментарного опрацювання вправ із вогневої, тактичної, фізичної та домедичної підготовки впроваджується модульно-сценарний підхід, у межах якого кожна навчальна одиниця розглядається через призму єдиного бойового задуму.

Тактичний маневр підрозділу супроводжується одночасним виконанням нормативів вогневого ураження, фізичного подолання перешкод та надання домедичної допомоги умовно пораненому. Така інтеграція змушує курсанта постійно зіставляти пріоритети, оцінювати обмежені ресурси та прогнозувати наслідки, що активізує аналітико-синтетичні операції критичного мислення та формує здатність до прийняття рішень у умовах полізадачності.

Друга умова передбачає створення динамічного навчального середовища з елементами контрольованої екстремальності. Змодельовані умови СБОД формуються шляхом поєднання імітації інформаційного шуму, жорсткого обмеження часу на прийняття рішень, раптової зміни тактичної обстановки та введення факторів невизначеності (наприклад, невідповідність розвідданих, технічні відмови озброєння, морально-психологічний тиск). У структурі дисциплін блоку «бойової

підготовки» це реалізується через тактико-штабні навчання з використанням тренажерних комплексів, польові виходи зі змінними сценаріями та кейси, що вимагають швидкої адаптації алгоритмів вогневого контакту, евакуації або тактичного маневрування. Контрольована екстремальність виступає каталізатором когнітивної гнучкості, оскільки усуває можливість сліпого слідування шаблону та вимагає рефлексивного переосмислення дій у реальному часі.

Третя умова реалізує системний рефлексивно-діагностичний супровід навчально-бойової діяльності представників досліджуваної категорії. Критичне мислення не формується автоматично через емпіричний досвід; воно потребує структурованого осмислення та корекції когнітивних схем. Після кожного змодельованого тактико-спеціального заняття впроваджується процедура обов'язкового дебріфінгу, що включає аналіз прийнятих рішень, ідентифікацію когнітивних упереджень, оцінку ефективності взаємодії в ланці та розробку альтернативних варіантів дій. Інструментарій супроводу містить рефлексивні карти, самодіагностичні опитувальники, відеофіксацію дій курсантів із подальшим розбором помилок та індивідуальні консультації з науково-педагогічними (педагогічними) працівниками кафедр ВВНЗ. Цей механізм трансформує ситуативний досвід у усвідомлену компетентність, закріплюючи навички критичної оцінки обстановки та самокорекції.

Четверта умова забезпечує залучення практично-орієнтованого освітнього простору через міждисциплінарну взаємодію суб'єктів підготовки. Ефективність формування критичного мислення

Матриця відповідності організаційно-педагогічних умов компонентам критичного мислення та діагностичним індикаторам

Організаційно-педагогічна умова	Компонент критичного мислення	Діагностичний індикатор сформованості	Інструмент фіксації
Інтегративне проектування змісту бойового блоку	Когнітивний	Здатність виявляти важливі змінні в полізадачному сценарії, будувати причинно-наслідкові зв'язки, прогнозувати вторинні наслідки рішень	Тести ситуаційного аналізу, експертна оцінка тактичних карт, протоколи вирішення кейсів
Створення динамічного середовища з елементами контрольованої екстремальності	Операційно-діяльнісний	Швидкість адаптації до змінної обстановки, обґрунтованість вибору альтернативних алгоритмів, ефективність розподілу ресурсів під тиском часу	Контроль таймінгу в процесі прийняття рішень, аналіз результатів використання тренажерів з вогневої (бойової) підготовки, оцінювання дій під час польових виходів
Системний рефлексивно-діагностичний супровід	Рефлексивний	Глибина самоаналізу після виконання завдань, здатність ідентифікувати власні когнітивні спотворення, якість розробки корекційних планів	Рефлексивні журнали, структуровані дебрифінг-протоколи, самооціночні шкали, відеоаналіз помилок (біомеханічний аналіз прикладних рухових дій)
Залучення практично-орієнтованого освітнього простору	Мотиваційно-ціннісний	Рівень професійної відповідальності, готовність брати на себе ініціативу в умовах невизначеності, критичне ставлення до неофіційних джерел інформації	Анкетування ціннісних орієнтацій, спостереження за поведінкою в командних симуляціях, оцінювання етичних рішень у кейсах

залежить від узгодженості дій науково-педагогічних (педагогічних) працівників, інструкторів бойової підготовки та діючих офіцерів НГУ з бойовим досвідом. Організація спільних тактичних ігор, майстер-класів з розбору реальних оперативних епізодів, а також інтеграція актуальних зведень та аналітичних матеріалів у навчальний процес забезпечують автентичність навчальних ситуацій. Така взаємодія руйнує штучний розрив між академічним середовищем і польовою реальністю, стимулюючи курсантів до критичного ставлення до навчального матеріалу, пошуку нестандартних рішень та формування особистої відповідальності за наслідки командних рішень.

Представлена модель демонструє, що запропоновані умови не функціонують ізольовано, а утворюють єдиний дидактичний контур, де кожен елемент посилює дію іншого. Проте для забезпечення вимірюваності результатів та узгодженості педагогічного впливу з когнітивною структурою особистості курсанта доцільно розглянути матрицю відповідності організаційно-педагогічних умов компонентам критичного мислення та діагностичним індикаторам (таблиця 2).

Реалізація зазначеного комплексу вимагає поетапного впровадження, що забезпечує поступове нарощування когнітивного навантаження, адаптацію курсантів до екстремальних умов та запобігання навчальному перевантаженню. Запропонований комплекс організаційно-педагогічних умов не є механічним набором дидактичних прийомів, а функціонує як цілісна система, де інтеграція змісту дисциплін блоку «БП» забезпечує

когнітивну основу, контрольована екстремальність активізує адаптаційні механізми, рефлексивний супровід закріплює усвідомлення досвіду, а професійно-орієнтоване середовище гарантує автентичність та мотиваційну залученість.

Саме такий підхід дозволяє трансформувати традиційний процес професійної підготовки у простір цілеспрямованого формування критичного мислення як невід'ємного компонента професійної компетентності майбутніх офіцерів НГУ.

Методологічна новизна розробки полягає у переході від ізольованого відпрацювання тактико-спеціальних навичок до цілісного педагогічного проектування навчального середовища, де кожен елемент бойової підготовки виступає каталізатором розвитку критичної аналітики, адаптивності та рефлексивної готовності до дій в умовах загрози.

Запропонована система створює науково-обґрунтовану основу для подальшого емпіричного апробування, діагностики динаміки сформованості критичного мислення та адаптації до навчальних планів інших підрозділів інституцій СБОУ.

Таким чином поставлені завдання виконанні, а головну мету – досягнуто.

Висновки і перспективи подальших розробок. У процесі дослідно-аналітичної роботи концептуалізовано критичне мислення як інтегративну складову професійної компетентності майбутніх офіцерів Національної гвардії України. У межах розробленого підходу ця якість структурована за чотирма взаємопов'язаними

компонентами, які забезпечують цілісність фахової підготовки. Когнітивний компонент охоплює вміння аналізувати та синтезувати інформацію, здійснювати її об'єктивну оцінку й прогнозувати наслідки прийнятих рішень. Операційно-діяльнісний блок передбачає здатність до адаптивного прийняття рішень та ефективного управління ресурсами підрозділу в умовах жорсткого дефіциту часу. Рефлексивний компонент забезпечує глибинний самоаналіз діяльності, своєчасну ідентифікацію когнітивних упереджень та корекцію тактичних стратегій після виконання завдань. Мотиваційно-ціннісний аспект формує професійну відповідальність, готовність до автономних дій в умовах невизначеності та етично обґрунтоване ставлення до ризику під час виконання службово-бойових завдань. Таке розуміння дозволяє перейти від розгляду критичного мислення як загальноінтелектуальної навички до його цілісного включення в архітектуру фахової підготовки представників досліджуваної категорії.

На основі системно-діяльнісного підходу обґрунтовано та структуровано організаційно-педагогічні умови формування критичного мислення у змодельованих екстремальних умовах службово-бойової (оперативної) діяльності. До нього увійшли: інтегративне проєктування змісту дисциплін блоку «бойової підготовки» на основі полізадачних сценаріїв; створення динамічного навчального середовища з елементами контрольованої екстремальності; системний рефлексивно-діагностичний супровід через структурований дебріфінг; залучення практично-орієнтованого освітнього простору шляхом міждисциплінарної взаємодії викладачів, інструкторів та діючих офіцерів НГУ з бойовим досвідом. Запропоновані умови функціонують не ізольовано, а як цілісний дидактичний контур, де кожен елемент посилює когнітивне, адаптаційне та рефлексивне навантаження навчального процесу.

Розроблені експериментальні організаційно-педагогічні умови мають виражений практичний потенціал та можуть бути безпосередньо інтегровані до робочих програм та календарно-тематичних планів ВВНЗ. Запропонований матричний інструментарій діагностики компонентів критичного мислення та етапна логіка педагогічного супроводу забезпечують операціоналізацію умов, що уможливило їх адаптацію під різні тактико-спеціальні цикли підготовки майбутніх офіцерів.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розширенням методологічного інструментарію та поглибленням емпіричної бази. Зокрема, доцільним є дослідження потенціалу імерсивних технологій (VR/AR-симулятори, штучний інтелект у динамічному генеруванні сценаріїв) для підвищення автентичності змодельованих екстремальних умов та індивідуалізації когнітивного навантаження.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Тактична підготовленість майбутніх офіцерів-правоохоронців до застосування заходів фізичного впливу (сили) в екстремальних умовах службово-бойової діяльності / О. В. Хацаюк та ін. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15.* 2023. № 168, т. 8. С. 163-170. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.8\(168\).33](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.8(168).33)
2. Кисленко Д. Критичне мислення як ключовий навик сучасного офіцера оперативного рівня. *Наукові праці МАУП. Педагогічні науки.* 2025. Вип. 64, т. 1. С. 32–40. <https://doi.org/10.32689/maup.ped.2025.1.5>
3. Селюк В. Використання інструментів педагогічних технологій у професійній підготовці майбутніх офіцерів у вищих військових навчальних закладах. *Педагогічний дискурс.* 2023. Вип. 34. С. 88–94. <https://doi.org/10.31475/ped.dys.2023.34.13>
4. Ігодзь Н.М. Компетентнісний підхід до формування критичного мислення у військово-професійній підготовці. *Перспективи та інновації науки.* 2026. Вип. 44. С. 1829–1839. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-2\(44\)-1829-1839](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-2(44)-1829-1839)
5. Smith, J., Rodriguez, M. Fighting to adapt: a study of the relationship between organizational culture and cognitive flexibility among military units. *Critical Military Studies.* 2024. Issue 10 (4). 34. P. 412–429. <https://doi.org/10.1080/14702436.2024.2435106>
6. Thompson L., Andersson K. No common understanding? A scoping review of professional military education research in the twenty-first century. *Scandinavian Journal of Educational Research.* 2025. Вип. 69 (2). P. 245–267. <https://doi.org/10.1080/00313831.2025.2459408>
7. Лазаренко В., Дубасенюк О. Компетентнісний підхід у підготовці офіцерських кадрів для Збройних Сил України: теоретико-методологічні засади. *Інноваційна педагогіка.* 2024. Вип. 90. С. 112–119. <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.90-15>
8. Гончаренко С., Шевченко О. Структурно-змістова модель професійної компетентності майбутніх офіцерів сектору безпеки і оборони України. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.* 2025. Вип. 92. С. 45–42. <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2025.92-2.07>
9. Ткаченко В., Савченко Л. Професійна компетентність офіцера Національної гвардії України: структурно-змістовий аналіз. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України.* 2024. Вип. 3. С. 112–121. <https://doi.org/10.32453/3.v137i3.892>
10. Мельник О., Ковальчук І. Формування тактико-правової компетентності майбутніх офіцерів Національної гвардії України в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ.* 2025. Вип. 1. С. 78–87. <https://doi.org/10.33270/0125178m>
11. Кравчук П.О., Лисенко О.В. Використання віртуальних симуляторів у підготовці офіцерських кадрів сектору безпеки і оборони України. *Інформаційні технології і засоби навчання.* 2024. Вип. 4. С. 145–159. <https://doi.org/10.33407/itlt.v4i102.2024.145-159>
12. Бондаренко О.І., Сидоренко В.М. Педагогічне моделювання екстремальних умов у системі підго-

товки військовослужбовців: теоретико-методичний аспект. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2025. Вип. 1. С. 67–68. <https://doi.org/10.32453/ri.2025.1.67-78>

13. Впровадження сучасних технічних засобів навчання в систему СФП майбутніх офіцерів / О.В. Хацаюк та ін. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15*. 2022. № 153, т. 8. С. 104–109. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2022.8\(153\).24](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2022.8(153).24)

14. Взаємозв'язок креативності викладача вищого військового навчального закладу із якістю підготовки майбутніх офіцерів в реаліях сьогодення / В. В. Овчаренко та ін. *Інноваційна педагогіка*. 2025. № 83, т. 2. С. 133–140. <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/83.2.26>

15. Гончар І.В., Таран С.О. Моделювання екстремальних умов у підготовці фахівців сектору безпеки: від імітації дій до розвитку рефлексивного

мислення. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2024. Вип. 102. С. 134–143. <https://doi.org/10.32453/rprt.2024.3.134-143>

16. Шеремет В.М., Коваленко О.П. Педагогічні механізми трансформації імітаційного досвіду у критичне мислення курсантів військових закладів вищої освіти. *Військова освіта*. 2025. Вип. 71. С. 88–97. <https://doi.org/10.59226/2311-6331.2025.1.88-97>

17. Формування «Soft Skills» у процесі спеціальної фізичної підготовки майбутніх офіцерів-правоохоронців засобами службово-прикладних єдиноборств / О.В. Хацаюк та ін. *Інноваційна педагогіка*. 2025. № 85, т. 2. С. 159–166. <https://doi.org/10.32782/ip/85.2.29>

18. Сучасні педагогічні технології у підготовці сержантського і рядового складу інженерних військ / М.М. Козяр та ін. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2025. № 98, т. 1. С. 114–109. <https://doi.org/10.32782/1992-5786.2025.98.18>

Дата першого надходження статті до видання: 13.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 04.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 20.05.2026